

ОСОБЛИВЕ ПАРТНЕРСТВО ТА ПЕРСПЕКТИВА ОТРИМАННЯ РЕАЛЬНИХ ҐАРАНТІЙ БЕЗПЕКИ

У статті автор аналізує можливість отримання Україною реальних ґарантій безпеки, вказує, що Україна не може розраховувати на надання з боку Альянсу ґарантій безпеки в зв'язку з тим, що вона не є повноправним членом НАТО. Автор виділяє перспективні напрями партнерства з блоком, характеризує формування нових систем безпеки в Чорноморсько-Каспійському геополітичному просторі.

Ключові слова: геополітика, Північноатлантичний Договір, особливе партнерство, ґарантії безпеки, Чорноморсько-Каспійський регіон.

В статье автор анализирует возможность получения Украиной реальных гарантий безопасности, указывает, что Украина не может рассчитывать на предоставление со стороны Альянса гарантий безопасности, так как она не является полноправным членом НАТО. Автор выделяет перспективные направления партнерства с блоком, характеризует формирование новых систем безопасности в Черноморско-Каспийском геополитическом пространстве.

Ключевые слова: геополитика, Североатлантический Договор, особое партнерство, гарантии безопасности, Черноморско-Каспийский регион.

The article analyses the possibility of Ukraine to get real security guaranties, admits that as far as Ukraine is not a full NATO member it can't count on having NATO's security guaranties, besides the article shows prospective directions of partnership with NATO.

Keywords: geopolitics, NATO, partnership, safety, region.

На сьогодні проблема відносин України з НАТО є гостро актуальною для політиків, військових, науковців та пересічних громадян. Наскільки важливе значення надається зміцненню воєнно-політичної стабільності на нинішньому етапі розвитку нашої держави, свідчить Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 рр., в якій записано, що миротворча діяльність розглядається як один з основних напрямів підготовки та застосування вітчизняних підрозділів і частин та її розширення сприятиме їх розвитку й досягненню всебічної (адміністративної, оперативно-стратегічної, технічної) взаємосумісності зі збройними силами країн-членів НАТО і ЄС, зміцненню регіональної безпеки, інтеґрації України до загальноєвропейських систем безпеки [1, с. 2]. Саме тому автор ставить за мету дослідити можливості партнерства України з НАТО та перспективи отримання реальних ґарантій безпеки.

Незважаючи на досить високий рівень розвитку співробітництва між Україною і організацією Північноатлантичного Договору, відносини Особливого партнерства не означають надання Україні будь-яких ґарантій безпеки з боку НАТО, вони також не передбачають можливості надання таких ґарантій у майбутньому. Більше того, НАТО навіть намагається уникнути формулювань, які за певних обставин могли б трактуватися як згода Альянсу щодо надання Україні певних ґарантій безпеки. Під час переговорів з Україною, напередодні прийняття Нової стратегічної концепції

НАТО, представники Альянсу відмовились від пропозиції України щодо прямої підтримки непорушності кордонів, суверенітету, незалежності та територіальної цілісності нашої держави.

Така політика НАТО повністю відповідає статті п'ятій Вашингтонського Договору: "Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кілька із них у Європі чи Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх; і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій стороні або сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні. Про кожний такий збройний напад і про всі заходи, вжиті у зв'язку з ним, буде негайно повідомлено в Раду Безпеки ООН. Такі заходи будуть припинені після того, як Рада Безпеки зробить усе необхідне для відновлення міжнародного миру та безпеки" [2]. Адже Північноатлантичний Альянс може надавати гарантії безпеки лише країнам-учасникам Договору.

Крім того, аналізуючи можливість надання Україні певних гарантій безпеки з боку НАТО, слід враховувати і небажання Альянсу різко суперечити позиції Росії.

Разом із тим, згідно з параграфом 15 Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, обидві сторони погодилися розробити кризово-консультаційний механізм (ККМ) з метою проведення обопільних консультацій у випадку, коли Україна вбачатиме пряму загрозу своїй територіальній цілісності, незалежності й безпеці. Це зобов'язання було підтверджено і в Робочому плані на 1998 р. щодо запровадження Хартії між Україною і НАТО. Незважаючи на досить велике значення можливості консультативної підтримки України з боку Північноатлантичного Альянсу, у разі виникнення загрози територіальній цілісності, незалежності і безпеці Україна може розраховувати лише на свої власні сили.

Таким чином, НАТО зможе надати гарантії безпеки Україні лише у двох випадках:

- 1) якщо Україна стане повноправним членом НАТО;
- 2) якщо будуть внесені зміни до тексту Вашингтонського Договору.

Очевидним є те, що найближчим часом Україна не зможе приєднатися до Північноатлантичного Договору. Це зумовлено як невідповідністю України та її збройних сил умовам вступу до НАТО, які були вказані в дослідженні з питання про розширення НАТО, так і об'єктивною геополітичною ситуацією, що склалася в Євроатлантичному регіоні.

Не менш очевидним є те, що у Вашингтонський Договір навряд чи буде внесене положення щодо надання гарантій безпеки країнам-партнерам.

Так, враховуючи своєрідний наступальний прагматизм зовнішньої політики Росії, для України надзвичайно важливим є пошук альтернативних схем забезпечення територіальної цілісності, непорушності державних кордонів, економічної і воєнної безпеки нашої держави. Надзвичайно важливим є також уникнення ролі своєрідного буфера між Росією і НАТО. Адже роль буфера передбачає конфронтаційні відносини з однією із сторін, що, у свою чергу, в жодному разі не може відповідати зовнішньополітичним інтересам України, позаяк зовнішня політика України базується на розвитку добросусідських відносин з усіма країнами регіону.

В ситуації, що утворилася, досить перспективним напрямком співробітництва України з Північноатлантичним Альянсом міг би бути розвиток відносин у форматі "19+5" (НАТО+ГУУАМ).

По-перше, інтереси України багато в чому збігаються з інтересами держав ГУУАМ. Так, Україна має значні інтереси в Транскавказькому регіоні та Центральній

Азії, обумовлені формуванням нових, транспортно-комунікаційних коридорів, нових систем безпеки в Чорноморсько-Каспійському геополітичному просторі.

По-друге, об'єднання ГУУАМ в жодному разі не має за мету створення будь-якого антиросійського блоку або "буферної зони" між країнами НАТО і РФ. Воно, насамперед, пов'язане з пошуками нових, більш ефективних і взаємовигідних схем регіонального співробітництва в пострадянському просторі.

По-третє, надзвичайно важливим є те, що створення ГУУАМ було підтримано Північноатлантичним Альянсом. Свідченням цього є участь членів ГУУАМ в ювілейному Вашингтонському саміті НАТО, а також заява Польщі, яка є членом НАТО, про готовність Варшави приєднатися до ГУУАМ.

Так, 24 квітня 1999 р. в м. Вашингтон президенти держав-членів ГУУАМ підписали угоду, в якій особливе значення надавалося питанням як політичної, так і економічної безпеки Чорноморсько-Каспійського регіону. Угода передбачає: зміцнення різнобічного співробітництва і взаємодії в рамках міжнародних організацій і форумів; розвиток взаємодії в рамках Ради Євроатлантичного Партнерства та програми НАТО ПЗМ; зміцнення взаємодії в галузі мирного врегулювання конфліктів та криз на основі поваги суверенітету, територіальної цілісності міжнародно-визнаних кордонів і незалежності держав; поглиблення практичного співробітництва задля підвищення миротворчого потенціалу на основі відповідної правової бази; застосування спільних зусиль проти тероризму, національної і релігійної ворожнечі, розповсюдження ядерної та інших видів зброї масового ураження, а також поставок озброєнь у зони конфліктів; поширення взаємовигідного співробітництва в розвитку транспортного коридору TRACEKA [3, с. 55].

Зрозуміло, що створення ГУУАМ не може не хвилювати російських політиків, які вбачають в цьому порушення власної монополії у пострадянському просторі. Особливе незадоволення російських політиків викликає "зближення ГУУАМ з НАТО", зокрема, можливість функціонування ГУУАМ не в рамках існуючого в СНД Економічного союзу, а в рамках РЄАП у економічному й політичному планах та в рамках Програми "ПЗМ" у воєнному плані.

Несприйняття Росією процесів інтеграції країн ГУУАМ обумовлено також оцінкою організації як такої, що орієнтована на поширення американської та натовської сфер впливу в пострадянському просторі [4, с. 18].

Міністр закордонних справ Росії Ігор Іванов, зокрема, говорив, що "кожна держава СНД має суверенне право визначати свою позицію і свої погляди на той або інший процес, чи то ситуація в Югославії, або створення нових конфігурацій". Водночас Пан Іванов акцентував увагу на "не випадковому збігові у часі святкування ювілею НАТО та підписання документу про нову п'ятірку в рамках СНД". І. Іванов також зазначив, що "ми ці позиції маємо аналізувати та робити відповідні висновки" [4, с. 20].

Особливої уваги заслуговує російська оцінка процесів інтеграції у рамках ГУУАМ в аспекті врегулювання конфліктів на просторі СНД. У російських ЗМІ така інтеграція сприймається як прояв бажання країн ГУУАМ "конфлікти і кризи врегулювати самостійно", тобто без Росії. При цьому робляться спроби акцентувати увагу на інтересах США, "їхньому незадоволенні присутністю російських військ в Причорноморському регіоні (ПМР)". У зв'язку з цим, підкреслюється, що (ПМР) має особливе значення для Росії з погляду наявності там російського центру ПВО, який контролює "половину Східної Європи" [4, с. 21].

Разом з тим, саме спроможність нового об'єднання самостійно вирішувати конфліктні ситуації в регіоні і є тим чинником, який виправдовує необхідність його існування. Адже ГУУАМ змогла б стати одним із органічних елементів нової архітектури Євроатлантичної безпеки. Оскільки Україна виявилася єдиною з країн СНД, що входить до групи країн Центральноєвропейської ініціативи, на неї

покладається в новоствореному об'єднанні ГУУАМ і виконання ролі своєрідного Євразійського моста в цьому геополітичному просторі. Цьому також буде сприяти і факт прийняття України в якості спостерігача до Центральноазійської системи економічного співробітництва.

Що ж стосується Росії, то її позиція стосовно ГУУАМ не може бути такою жорсткою і незмінною, як її позиція щодо розширення НАТО на Схід за рахунок країн СНД. Очевидно, що механізмів СНД і власних сил РФ недостатньо для створення стану стабільності і безпеки в Чорноморсько-Каспійському регіоні. Саме тому Росія має бути зацікавлена в розвитку системи ГУУАМ, адже фактично йдеться про заповнення вакууму безпеки на південних кордонах самої Росії, що, у свою чергу, може сприяти стабільності ситуації на всьому посткомуністичному просторі. Зокрема, зміцнення ГУУАМ і створення регіональних механізмів цивілізованого вирішення конфліктів могло б, певною мірою, знизити рівень міжетнічної напруги на Північному Кавказі, забезпечити надійне функціонування транспортних коридорів у південній частині РФ.

Як спадкоємець частини інтересів, цілей і проблем колишнього СРСР в Чорноморському регіоні, Україна має зіграти значну роль у процесі організації на цій території нової системи безпеки. Адже Україна володіє достатніми можливостями для того, щоб узяти на себе частину миротворчих функцій у Чорноморсько-Каспійському просторі. Власні інтереси України, як позаблокової держави, цілком відповідають інтересам підтримки миру і стабільності в регіоні. У контексті підтримки миру і безпеки слід підкреслити налаштованість держав ГУУАМ на об'єднання зусиль у цьому напрямку. Зокрема, під час зустрічі міністрів оборони Азербайджану, Грузії і Молдови, яка відбулася у січні 1999 р. в м. Баку, розглядався проект Угоди між країнами групи про створення загальної миротворчої частини для підтримки і встановлення миру та міжнародної безпеки.

Оскільки сьогодні однією з потенційних загроз безпеки НАТО визнано конфлікти, які можуть виникнути на території колишнього СРСР, тісна співпраця у форматі "19+5", зокрема, активна підтримка Альянсом діяльності ГУУАМ, сприяла б забезпеченню стратегічних інтересів як країн-членів ГУУАМ, так і Північноатлантичного Альянсу.

Із створенням ГУУАМ з'явилися нові можливості для врегулювання конфліктів спільними зусиллями в умовах, коли втручання міжнародних структур може бути заблоковано позицією РФ.

Так, очевидним є те, що у випадку звернення до НАТО з пропозицією взяти на себе миротворчі функції в Чорноморсько-Каспійському регіоні Росія зробить все можливе для того, щоб перешкодити входженню НАТО в регіон, де вона нещодавно була господарем. Крім того, не можна не врахувати і такі чинники, як невідповідність населення регіону до прийняття збройних формувань НАТО на своїй території, з одного боку, і психологічна неадаптованість НАТОвських сил до місцевих умов – з другого.

На сьогоднішній день ще рано говорити про трансформацію ГУУАМ у більш міцну та сильну міжнародну організацію у вигляді системи колективної безпеки або економічно інтегрованого блоку держав. Водночас, за умов зовнішньої підтримки з боку країн НАТО, при формуванні нейтрального ставлення до ГУУАМ Росії, нова організація здатна заявити про себе як впливова політична сила в одному з ключових геополітичних центрів планети.

Враховуючи все вищезгадане, можна говорити про свого роду взаємні (НАТО-ГУУАМ) гарантії безпеки. Передусім йдеться про запобігання можливості відновлення російського домінування в регіоні.

У свою чергу, для успішної реалізації такої стратегії подальша політика безпеки України в рамках ГУУАМ має бути орієнтованою на поширення української присутності в цьому регіоні.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Кучма Л. “Мої співвітчизники хочуть жити в демократичній державі, без страху за своє майбутнє” // Урядовий кур’єр. – 2000. – 9 вересня (№164).
2. Північноатлантичний договір: Вашингтон, Округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. набув чинності 24 серпня 1949 року після депонування ратифікаційних документів усіх сторін, що його підписали. – <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>.
3. Дзюладзе Г. TRACECA. Факторы Черноморско-Каспийского регионального сотрудничества: политика, экономика, безопасность // Материалы I Международной науч.-практ. конф. “Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в черноморско-каспийском регионе” (Севастополь, 8-9 июня 1999 г.). – К.: Национальный институт украинско-российских отношений, Фонд Фридриха Эберта, 1999.
4. Пирожков С., Парахонский Б. Формирование модели регионального сотрудничества в системе ГУУАМ // Материалы I Международной науч.-практ. конф. “Украина и проблемы безопасности транспортных коридоров в черноморско-каспийском регионе” (Севастополь, 8-9 июня 1999 г.). – К.: Национальный институт украинско-российских отношений, Фонд Фридриха Эберта, 1999.